O‘QUVCHILAR SHAXSIY-KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI (Ichki ishlar vazirligi akademik litseyi misolida)

Ismailov Alisher Ulug’bekovich *- psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya: Maqolada Ichki ishlar vazirligi akademik litseyi o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari tahlil etilgan. Tadqiqotda shaxsiy-kasbiy tayyorgarlikning motivatsion, kognitiv va emotsional-irodaviy komponentlari aniqlanib, ularning kasbiy yo‘nalganlik va psixologik barqarorlik bilan o‘zaro bog‘liqligi empirik jihatdan asoslangan. Olingan natijalar asosida o‘quvchilarning kasbiy shakllanishini samarali tashkil etishga doir psixologik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: shaxsiy-kasbiy tayyorgarlik, kasbiy yo‘nalganlik, motivatsiya, psixologik barqarorlik, o‘quvchi shaxsi, akademik litsey.

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uni kelajak kasbiy faoliyatiga ongli va psixologik jihatdan tayyorlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, huquqni muhofaza qiluvchi organlar uchun kadrlar tayyorlash tizimida o‘quvchilarning shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ichki ishlar vazirligi akademik litseyi sharoitida ta’lim olayotgan o‘quvchilar nafaqat bilim va ko‘nikmalarga, balki yuksak irodaviy sifatlar, mas’uliyat, kasbiy motivatsiya va psixologik barqarorlikka ega bo‘lishi lozim.

Psixologiya fanida shaxsiy-kasbiy tayyorgarlik muammosi A.N. Leontev, L.S. Vigotskiy, K.K. Platonov, E.A. Klimov kabi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Ularning ilmiy qarashlari shaxsning kasbiy shakllanishida motivatsiya va faoliyatning hal qiluvchi rolini asoslab beradi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur maqolada IIV akademik litseyi o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari o‘rganiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlardan foydalanildi. Nazariy tahlil metodlari yordamida shaxsiy-kasbiy tayyorgarlik tushunchasining mazmuni va tarkibiy komponentlari aniqlashtirildi. Empirik tadqiqotda so‘rovnoma, psixologik testlar, kuzatuv va statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotda Ichki ishlar vazirligi akademik litseyining 1–2-bosqichida tahsil olayotgan o‘quvchilar ishtirok etdi. Psixodiagnostik metodikalar yordamida

o‘quvchilarning kasbiy motivatsiyasi, kasbiy yo‘nalganligi hamda psixologik barqarorlik darajasi aniqlanib, olingan natijalar tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari va ularning tahlili

Empirik tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘quvchilarning shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi bir necha o‘zaro bog‘liq komponentlardan iborat bo‘lib, ular quyidagilardan tashkil topadi:

motivatsion komponent – kasbga bo‘lgan qiziqish, ichki ehtiyoj va maqsadga yo‘naltirilganlik;

kognitiv komponent – kasbiy bilimlar, tushunchalar va kasbiy tafakkur;

emotsional-irodaviy komponent – stressga chidamlilik, irodaviy barqarorlik, o‘zini boshqara olish qobiliyati.

Tahlil natijalariga ko‘ra, kasbiy motivatsiyasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilarda shaxsiy-kasbiy tayyorgarlik ko‘rsatkichlari sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlandi. Bu holat A.N. Leontevning faoliyat nazariyasi bilan mos kelib, shaxs rivojida motivning yetakchi o‘rin tutishini tasdiqlaydi.

Shuningdek, L.S. Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasiga tayangan holda, psixologik qo‘llab-quvvatlash va individual yondashuv o‘quvchilarning kasbiy rivojlanish salohiyatini oshirishi aniqlangan.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi murakkab psixologik jarayon bo‘lib, u motivatsion, kognitiv va emotsional-irodaviy komponentlar uyg‘unligida shakllanadi. K.K. Platonov ta’kidlaganidek, kasbiy tayyorgarlik shaxs tuzilmasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi va u shaxsning ijtimoiy hamda individual xususiyatlari bilan chambarchas bog‘liqdir.

Ichki ishlar vazirligi akademik litseyi sharoitida shaxsiy-kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirish uchun psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish, kasbiy motivatsiyani oshirishga qaratilgan trening va mashg‘ulotlarni tizimli tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur ilmiy xulosalar ta’lim jarayonini takomillashtirish va malakali kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975.
2. Выготский Л.С. Проблемы развития психики. – М.: Педагогика, 1983.
3. Платонов К.К. Структура и развитие личности. – М.: Наука, 1986.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М.: Академия, 2004.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий. – М.: Академический проект, 2006.
6. Абдуллаева Ш.А. Kasbiy psixologiya. – Toshkent: Fan, 2020.